

**Міжнародний гуманітарний університет
Факультет лінгвістики і перекладу
Кафедра педагогіки та психології**

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	053 Психологія
Назва освітньої програми	Психологія
Рівень вищої освіти	другий (магістерський) рівень освіти

Розробники і викладачі	Контактний тел.	E-mail
професор кафедри педагогіки та психології д.п.н., професор Єрмакова Світлана Станіславівна	0982101888	ermakovasvitlana2011@ukr.net

1. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Нові завдання, поставлені Законом України «Про вищу освіту» перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів вдосконалення навчального процесу у вищій школі. Перехід до реалізації нової парадигми вищої освіти означає оновлення всіх її сторін: змісту, форм організації, методів і засобів навчання, а найважливіше – підготовки науково-педагогічних працівників. Навчальна дисципліна «**Психологія і педагогіка вищої школи**» передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної та прикладної професійної підготовки фахівців, їхньої готовності до викладацької діяльності, зокрема: опанування системою знань про закономірності освітнього процесу, професійної підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі освіти відповідно до вітчизняних та європейських стандартів; основи

управління педагогічним процесом у вищому навчальному закладі; форми, методи і засоби формування особистості майбутнього фахівця; професійно-педагогічну діяльність викладача вищої школи, розвиток професійно-педагогічних умінь.

Метою вивчення навчальної дисципліни **«Психологія і педагогіка вищої школи»** є забезпечення студентів магістерського рівня вищої освіти теоретичними знаннями і практичними навичками вирішення складних фахових завдань (практичних та дослідницьких), формування здатності впливати на індивідуальні та соціально-психологічні явища вищої школи.

Передумови для вивчення дисципліни. Вивченню даної дисципліни передують вивчення предметів першого (бакалаврського) освітнього рівня. Для вивчення даного курсу здобувачам необхідні знання з дисциплін: загальна психологія, педагогічна та вікова психологія, методика викладання психології, історія психології, експериментальна психологія, психодіагностика, соціальна психологія.

2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У процесі реалізації програми дисципліни **«Психологія і педагогіка вищої школи»** формуються наступні компетентності із передбачених освітньою програмою:

Інтегральна компетентність

Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає застосування теорій та методів психологічної науки, проведення досліджень та здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК8. Здатність розробляти та управляти проектами.

ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Фахові компетентності спеціальності (СК)

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК11. Здатність використовувати теоретичні та практичні знання у сфері психологічної реабілітації та інклюзивного супроводу.

Навчальна дисципліна **«Психологія і педагогіка вищої школи»** забезпечує досягнення програмних результатів навчання (ПРН), передбачених освітньою програмою:

ПРН6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПРН7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.

ПРН9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПРН10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

ПРН12. Розробляти та впроваджувати програми психологічної реабілітації та організації інклюзивного супроводу різних груп клієнтів.

3. ОБСЯГ ТА ОЗНАКИ КУРСУ

Загалом		Вид заняття (денне відділення / заочне відділення)			Ознаки курсу		
ЄКТС	годин	Лекційні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота	Курс, (рік навчання)	Семестр	Обов'язкова / вибіркова
4	120	14 / 6	28/ 6	78 / 108	1	1	Обов'язкова

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекц.	прак	сам. роб.		лекц.	прак	сам. роб.
Тема 1. Предмет, задачі і методи психології і педагогіки вищої освіти. Суспільні вимоги до формування особистості фахівця з вищою освітою.	16	2	4	10	16	2	-	14
Тема 2. Психологічні особливості професії викладача вищої школи. Професіоналізм викладача вищої школи.	30	4	6	20	30	2	-	28
Тема 3. Основні види діяльності викладача вищої школи. Психолого-педагогічні засади інклюзивного супроводу в закладах вищої освіти	26	2	6	18	26	2	-	24
Тема 4. Психологічні основи діяльності студентів. Психологічна характеристика навчально-професійної діяльності студентів.	16	2	4	10	16	-	2	14
Тема 5. Психологічні умови ефективності навчально-професійної діяльності студентів. Формування особистості фахівця.	16	2	4	10	16	-	2	14
Тема 6. Міжособистісні взаємини студентів	16	2	4	10	16	-	2	14
	120	14	28	78	120	6	6	108
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ - ЕКЗАМЕН								

5. ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ОБЛАДНАННЯ

Здобувачі вищої освіти отримують теми та питання курсу, основну і додаткову літературу, рекомендації, завдання та оцінки за їх виконання як традиційним шляхом, так і з використанням університетської платформи он-лайн навчання на базі Moodle. Окрім того, практичні навички у пошуку та аналізу інформації за курсом, з оформлення індивідуальних завдань, тощо, студенти отримують, користуючись університетськими комп'ютерними класами та бібліотекою.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота здобувачів вищої освіти щодо вивчення дисципліни «Психологія і педагогіка вищої школи» передбачає:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

ТЕМАТИКА ТА ПИТАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Тема 1. Предмет, задачі і методи психології і педагогіки вищої освіти. Суспільні вимоги до формування особистості фахівця з вищою освітою. 1. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Психологічні проблеми реформування вищої освіти у XXI столітті». 2. Укласти перелік основних проблем психології і педагогіки вищої освіти; проаналізувати шляхи та перспективи вирішення цих проблем. Зафіксувати результати у таблиці. 3. Підготувати у вигляді тез виступ перед студентами з приводу значення курсу психології і педагогіки вищої освіти. 4. Виділити особливості визначення основних понять психології і педагогіки вищої освіти 5. Підготувати презентацію на тему: «Фахова компетентність – як підсумковий результат професійної підготовки студентів».	10	14
2	Тема 2. Психологічні особливості професії викладача вищої школи. Професіоналізм викладача вищої школи. 1. Укласти таблицю особливостей психологічних, фізіологічних і професійних вимог до спеціаліста з психології та його діяльності. 2. Проаналізувати проблему професійної підготовки викладача вищої школи та підготувати презентацію етапів професійної підготовки та перепідготовки викладачів вищої школи. 3. Підготувати реферативне повідомлення на тему «Педагогічний професіоналізм викладача:	20	28

	майстерність, культура, компетентність». 4. Підготувати есе на тему: «Ідеальна модель викладача психології». 5. Побудувати професіограму викладача психології.		
3	Тема 3. Основні види діяльності викладача вищої школи. Психолого-педагогічні засади інклюзивного супроводу в закладах вищої освіти 1. Побудувати формалізовану схему «Форми та види навчальної діяльності викладача». 2. Визначити напрями (шляхи) виховної роботи у вищому навчальному закладі. Результати зафіксувати у таблиці. 3. Підготувати презентацію на тему: «Лекція – як традиційний вид навчання у ЗВО». 4. Розробити структуру практичного заняття з теми; «Шляхи формування студентського колективу». 5. Укласти таблицю інтерактивних методів навчання у ЗВО та визначити психологічні основи їх використання. 6. Підготувати есе на тему: «Творчість у викладацькій діяльності». «Психолого-педагогічний супровід дітей із особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти» «Сучасні технології психолого-педагогічного супроводу здобувачів з особливими потребами в освітньому просторі».	18	24
4	Тема 4. Психологічні основи діяльності студентів. Психологічна характеристика навчально-професійної діяльності студентів 1. Виділити основні моменти у розвитку психічних процесів студентів. Результати зафіксувати у таблиці. 2. Підготувати тези доповіді на тему: «Шляхи розвитку мислення у студентів». 3. Виділити особливості кожного з видів діяльності студента. Результати зафіксувати у таблиці: 4. Зобразити одну з форм діяльності студента у метафоричній формі. 5. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Мотивація навчально-професійної діяльності. Розвиток професійних мотивів самоосвіти і самовиховання». 6. Доведіть, що успішність навчальної діяльності значною мірою залежить від самоорганізації своєї роботи студентами.	10	14
5	Тема 5. Психологічні умови ефективності навчально-професійної діяльності студентів. Психологічні основи формування особистості фахівця. 1. Побудувати формалізовану схему організації навчальної діяльності студентів. 2. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Психогігієнічні особливості організації діяльності студентів». 3. Підготувати тези доповіді на тему: «Адаптація студентів молодших курсів до навчання у вищому навчальному закладі». 4. Визначити загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах навчання у вищому навчальному закладі. 5. Підготувати есе на тему «Професійна спрямованість особистості студента».	10	14

	6. Підготувати презентацію на тему «Розвинена «Я-концепція» як передумова самоактуалізації студента».		
6	Тема 6. Міжособистісні взаємини студентів. 1. Підготувати презентацію на одну з тем: - Соціально-психологічні особливості студентського колективу. Структура студентського колективу. - Професійна спрямованість студентського колективу. - Вплив студентської групи на особистість студента. - Психологічні особливості діяльності куратора академічної групи. Стосунки куратора з групою. - Керівництво колективом на різних етапах його формування. Заходи щодо формування студентського колективу. - Соціально-психологічний клімат у студентській групі. Суспільний груповий настрій. Колективний настрій. Критерії соціально-психологічного клімату. 2. Підготувати есе на тему: «Взаємини між студентами та їх формування. Офіційні взаємини студентів. Міжособистісні взаємини».	10	14
	Всього	78	108

7. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю	Складові оцінювання
поточний контроль , який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювань.	50%
підсумковий контроль , який здійснюється у ході проведення іспиту.	50%

Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, усне повідомлення, індивідуальне опитування; тестовий контроль знань, робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, іспит.
--	---

8. ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ПІДСУМКОВИМ КОНТРОЛЕМ У ФОРМІ ЕКЗАМЕНУ/ ЗАЛІКУ

Денна форма навчання			
Поточний контроль			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання

Систематичність і активність роботи на семінарських (практичних) заняттях			
1.1. Підготовка до практичних занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних занять	25
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
1.2. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР ¹ , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
1.3. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до розкладу занять і графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе)	10
1.4. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	5
Разом балів за поточний контроль			50
Підсумковий контроль іспит			50
Всього балів			100

Заочна форма навчання			
Поточний контроль			
Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи під час аудиторних занять			
1.1. Підготовка до аудиторних занять	Відповідно до розкладу	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час аудиторних занять	15
За виконання контрольних робіт (завдань)			
1.2. Підготовка контрольних робіт	-//-	Перевірка контрольних робіт (завдань)	15
Виконання завдань для самостійного опрацювання			

¹ Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

1.3. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР ² , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
2.1. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	5
2.3. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	5
Разом балів за поточний контроль			50
Підсумковий контроль іспит			50
Всього балів підсумкової оцінки			100

9. КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ (для заліку/екзамену)

Рівень знань оцінюється:

- **«відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів.** Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;
- **«добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів.** Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;
- **«добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів.** Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;
- **«задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє

² Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- **«задовільно» / «зараховано» E – від 60 до 63 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- **«незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів.** Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- **«незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів.** Студент не володіє навчальним матеріалом.

-

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА РІЗНИМИ ШКАЛАМИ

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 (8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C	Задовільно	
64-73 (5)	D		
60-63 (4)	E		
35-59 (3)	FX	незадовільно	не зараховано
1-34 (2)	F		

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Барановська Л. В. Педагогіка та психологія вищої школи: навч. посібн. К. :НАУ, 2015. 240 с.
2. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб.Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
3. Педагогіка та психологія вищої школи : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, І. С. Сабатовська-Фролкіна, Н. В. Альохіна, Н. В. Шварп. Х. : НФаУ, 2019. 248 с.
4. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.
5. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В.М. Кухаренко, С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко, А.Л. Столяревська; за ред. В.М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. 284 с.
6. Шапран О. І., Новак О. М. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. Переяслав Хмельницький (Київ.обл.) : Домбровська Я.М., 2018. 280 с.
- 7.Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб./ І. В. Артьомов, І. П. Студеняк, Й. Й. Головач, А. В. Гусь. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 360 с.
8. Резнікова О.А., Солодухова О.Г. Психологія вищої школи лекційний курс та інструктивно-методичні матеріали: навчально-методичний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня спеціальності 053 «Психологія» Слов'янськ: ДВНЗ ДДПУ, 2017. 173 с.

Допоміжна:

1. Коваленко О. Правові основи та реалізація закону України "Про вищу освіту" у вітчизняних університетах. *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 21- 26.
2. Козлакова Г. Регіональний університет як науково-освітнє середовище для підготовки лідерів вищої школи. *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 64-69.
3. Нагаєв В.М. Університетська освіта: навчальний посібник. Х.: Смугаста типографія, 2015. 218 с.
4. Радул О. С. Історія вищої школи Європи (V ст. – середина XX ст.): монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 536 с.
5. Регейло І. Н. Базелюк Стенфордська вища школа освіти: підготовка нового покоління фахівців ступеня PhD. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2016. Вип. 3-4. С. 90-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2016_3-4_19
6. Резнікова О.А., Разумова О.Г. Особливості розвитку професійної Я-концепції сучасного вчителя. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. Зб. Наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2021, № 3(56) Т.1. С.161-171.
7. Резнікова О.А Теоретико-методологічні проблеми психології: лекційний курс та інструктивно- методичні матеріали: навчальний посібник для студентів магістерського рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / укладач: О.А. Резнікова. Слов'янськ: ДВНЗ ДДПУ, 2018. 175 с.
8. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця: монографія / Т.О.Дмитренко та ін. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. 424 с.
9. Романовська О. О., Романовська Ю. Ю., Романовський О. О. Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки XX– XXI століття. Кн. Особливості вищої освіти США кінця XX – початку XXI століття: навч. посібник. Вінниця: Нова Книга, 2010. 266 с.
10. Сисоєва С.О. Кристочук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навч. Посібник. Рівне, 2012. 352 с.
11. Сокурняська Л. Г. Реформування вітчизняної вищої школи в оцінках учасників освітнього процесу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2016. Вип. 36. С. 108-113. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2016_36_19
12. Чернілевський Д.В. Педагогіка вищої школи. Підручник. К. Вінниця: Глобус-Прес, 2010.
13. Шевченко С. В. Міхайленко Л. М., Добровольська Л. П., Каткова Т. А. Інноваційний науково-освітній простір вищої школи як умова інтелектуального розвитку студентів. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*. 2016. Т. 21, Вип. 4. С. 212-221.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2016_21_4_26

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт. URL: https://mgu.edu.ua/science_library
2. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua>
3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>